

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРІВ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

О. Л. Дзюбенко,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін Київського
національного університету
культури і мистецтв

Договір перевезення є одним з видів договору про надання послуг, тому до нього можуть застосовуватись положення Глави 63 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), якщо це не суперечить суті зобов'язання, та законодавство України про захист прав споживачів. У ЦК України договорам перевезення присвячена Глава 64 «Перевезення», однак правове регулювання договорів перевезення здійснюється також іншими законами, транспортними кодексами (статутами), іншими нормативно-правовими актами та правилами, виданими відповідно до них (ч. 2 ст. 908 ЦК України), що потребує їх дослідження та систематизації.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей правового регулювання договорів перевезення через призму певних критеріїв.

Відповідно до чинного ЦК України договори перевезення, залежно від об'єкта перевезення, поділяються на договори перевезення вантажу, пасажирів, багажу та пошти (ч. 1 ст. 908 ЦК України). Незважаючи на існуючі спільні риси, договір перевезення вантажу, договір перевезення пасажирів і багажу, а також договір перевезення пошти мають суттєві відмінності. Про це свідчать, зокрема, спеціальні норми ст.ст. 909, 917, 918, 923 ЦК України про перевезення вантажів; ст.ст. 910, 911, 922, 928 ЦК України про перевезення пасажирів і багажу; положення спеціального законодавства щодо перевезення пошти [1, 702]. Слід також звернути увагу на те, що даний перелік об'єктів перевезень не є вичерпним. Наприклад, Розділ 24 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України [2] регулює перевезення покійників, а отже, можна констатувати, що до об'єктів перевезення можна віднести також покійників.

Істотною умовою договорів перевезення є умова про предмет. Предметом виступають послуги з доставки ввірених перевізникові матеріальних цінностей (вантажу, багажу, пошти) або перевезення пасажирів до пункту призначення (ч. 1 ст. 909, ч. 1 ст. 910 ЦК України). При цьому науковці наголошують, що корисний ефект такої послуги полягає у переміщенні (транспортуванні) матеріальних об'єктів, пасажирів та їхнього багажу у просторі та у наданні інших послуг, пов'язаних з перевезенням, до яких можна віднести такі: переміщення вантажу та багажу без втрат, навантаження-вивантаження, тимчасове зберігання вантажу, здавання вантажу одержувачу та його вивезення та інше [3, 14].

Важливою у контексті досліджуваної нами теми є *форма договорів перевезення*, яка залежить як від об'єкта перевезення, так і від виду транспорту, яким здійснюється перевезення. Наприклад, форма і порядок укладення договору перевезення вантажів визначені спеціальним законодавством, що для всіх видів транспорту встановлює письмову форму. Перевезення вантажів оформлюються різними видами документів: вантажними накладними, вантажними квитанціями, дорожніми відомостями і коносаментами [4, 445].

Автори монографічного дослідження «Цивільно-правове регулювання перевезень пасажирів таксі» запропонували договори перевезення, залежно від їх форми, поділяти на такі види [3, 23]:

– договори перевезення, що укладаються в загальному порядку (наприклад, шляхом придбання проїзного квитка в касі автовокзалу на здійснення перевезення пасажирів за певним маршрутом певним рейсом);

Розглядаються істотні умови, форма та види договорів перевезення. Досліджуються особливості правового регулювання договорів перевезення через призму різних критеріїв, зокрема: залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, які регулюють перевезення; від виду транспорту, яким здійснюється перевезення, та об'єкта перевезення.

Ключові слова: договори перевезення, форма договорів перевезення, правове регулювання перевезення вантажу, правове регулювання перевезення пасажирів та багажу

– договори перевезення, що оформляються транспортною накладною чи коносаментом (реальні договори перевезення вантажів);

договори перевезення, що укладаються шляхом акцепту оферти, що виражений у вигляді конклюдентних дій (прийняття заявки перевізником про надання транспортного засобу для перевезення).

Особливу увагу слід звернути на форму другої групи договорів перевезення, оскільки вимоги до змісту та обов'язкових реквізитів таких документів встановлюється відповідно до законодавства. Так, наприклад, ст. 138 Кодексу торговельного мореплавства України [5] закріплює такі реквізити коносамента: найменування перевізника; місце приймання або навантаження вантажу; найменування відправника; час і місце видачі коносаменту; кількість складених примірників коносаменту; підпис капітана або іншого представника перевізника та інші.

Отже, ЦК України регулює основні положення договорів перевезення, а саме: їх особливості, істотні умови, права та обов'язки сторін, відповідальність сторін в разі невиконання чи неналежного виконання умов договорів. Проте особливість договорів перевезення полягає в тому, що їх правове регулювання залежить від об'єкта перевезення, виду транспорту, кількості транспортних організацій та інших ознак.

Таким чином, для більш повного та глибокого розуміння правового регулювання договорів перевезення більш раціонально, на наш погляд, розглядати особливості правового регулювання договорів перевезення через призму певних критеріїв.

1. *Залежно від юридичної сили нормативно-правових актів*, які регулюють перевезення, правове регулювання перевезень може включати перевезення, що регулюються: міжнародними актами; законами України; підзаконними нормативними актами України; актами СРСР та УРСР, які не втратили юридичної сили.

Так, наприклад, до міжнародних нормативних актів, що регулюють перевезення, можна віднести Конвенцію ООН про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24 квітня 1980 р., Конвенцію ООН про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів від 19 травня 1956 р., Європейську угоду про міжнародні магістральні залізничні лінії від 31 травня 1985 р., Конвенцію ООН про відповідальність операторів транспортних терміналів у міжнародній торгівлі від 15 квітня 1991 р., Угоду про проведення узгодженої політики у визначенні транспортних тарифів від 17 січня 1997 р., яку ратифіковано Україною 10 лютого 1998 р. тощо.

Водночас національним законодавством та підзаконними актами встановлено особливості регулювання окремих видів перевезень, здійснення цих перевезень певними видами транспорту, інші умови надання транспортних послуг. Умови здійснення перевезень регулюються правилами

здійснення окремих видів перевезень, а конкретні перевезення здійснюються на підставі угоди між сторонами, порядок укладення яких також передбачено у відповідних правилах. На підтвердження укладення договорів замовнику видається транспортний документ, якщо це передбачено правилами. Транспортне законодавство досить детально регламентує як порядок укладення договорів на здійснення перевезень, так і умови здійснення самих перевезень і особливості транспортних документів, оскільки надання послуг такого виду тісно пов'язане з підвищеною небезпекою для учасників процесу перевезення [6, 277].

2. *Залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення*, можна виділити правове регулювання залізничних перевезень, морських перевезень, річкових перевезень тощо. Зокрема, Законом України «Про транспорт» передбачено, що єдину транспортну систему України становлять: транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний і авіаційний, а також міський електротранспорт, у тому числі метрополітен); промисловий залізничний транспорт; відомчий транспорт; трубопровідний транспорт; шляхи сполучення загального користування (ст. 21) [7].

Наприклад, перевезення, що здійснюється залізничним транспортом, регулюються Угодою про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) від 9 травня 1980 р., Законом України «Про залізничний транспорт» [8], Статутом залізниць України [9] та іншими актами законодавства України.

Перевезення, що здійснюється автомобільним транспортом, в свою чергу, регулюється Конвенцією про договори міжнародного дорожнього перевезення вантажів автомобільним транспортом (Женева, 19 травня 1956 р.), Законом України «Про автомобільний транспорт» [10], Статутом автомобільного транспорту Української РСР [11] тощо.

Перевезення, що здійснюється авіаційним транспортом, регулюється Варшавською конвенцією для уніфікації деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 29 травня 1929 р., Конвенцією про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р., Повітряним кодексом України та іншим законодавством України.

3. *Залежно від об'єкта перевезення*, правове регулювання перевезень може поділятися на: правове регулювання перевезення вантажу, перевезення пасажирів та багажу та перевезення пошти.

Наприклад, перевезення вантажу регулюється великою кількістю нормативних актів, серед яких: Конвенція про цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну при перевезенні небезпечних вантажів автомобільним, залізничним та внутрішнім водним транспортом від 1 лютого 1990 р.; Угода про міжнародне залізничне вантажне сполучення (УМВС) від 1 листопада 1951 р.; Глава

2 Розділу 5 Кодексу торгового мореплавства України, яка закріплює визначення, особливості та форму договору морського перевезення вантажу; Закон України «Про транзит вантажів» [12], який визначає засади організації та здійснення транзиту вантажів авіаційним, автомобільним, залізничним, морським і річковим транспортом через територію України; Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» [13], який визначає правові, організаційні, соціальні та економічні засади діяльності, пов'язаної з перевезенням небезпечних вантажів залізничним, морським, річковим, автомобільним та авіаційним транспортом; Правила перевезення швидкопсувних вантажів [14] та інші нормативно-правові акти.

Специфіка правового регулювання договорів перевезення вантажу полягає в тому, що перевезення вантажу на кожному окремому виді транспорту може мати свої особливості. Причому це стосується не тільки умов перевезення вантажу, а й найменування та правового статусу сторін. Так, відповідно до ЦК України сторонами договору перевезення вантажу є перевізник та відправник. При цьому договір перевезення вантажу може бути укладений на користь третьої особи (одержувача), яка хоч і не є стороною договору, але має певні права і несе відповідні обов'язки (ч. 1 ст. 909 ЦК України). Особливу увагу слід звернути на те, що ЦК України не закріплює дефініції сторін за договором перевезення вантажу, однак такі визначення можуть бути передбачені іншими нормативно-правовими актами. Так, наприклад, вантажоодержувачем відповідно до абз. 2 ст. 6 Статуту залізниць України [9] є зазначена у документі на перевезення вантажу (накладній) юридична чи фізична особа, яка за дорученням вантажовідправника отримує вантаж.

Правове регулювання перевезення пасажирів та багажу здійснюється також великою кількістю нормативних актів, які встановлюють умови та порядок перевезення пасажирів та багажу, форму договору перевезення пасажирів та багажу, права та обов'язки сторін за договором перевезення пасажирів та багажу, їх відповідальність в разі невиконання чи неналежного виконання умов договору. Водночас нормативно-правовими актами можуть бути встановлені певні вимоги до сторін договору. Зокрема, сторонами договору перевезення пасажирів та багажу є перевізник та пасажир (ч. 1 ст. 910 ЦК України). При цьому у ст. 59 Закону України «Про автомобільний транспорт» [10] зазначено, що право на здійснення транспортними засобами міжнародних перевезень пасажирів надається водіям, яким виповнився 21 рік. Водночас п. 12 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [15] передбачено, що надання послуг з перевезення пасажирів, вантажу повітряним транспортом підлягає ліцензуванню, а п. 25 ч. 2 ст. 9 вказаного Закону передбачено також, що

ліцензуванню підлягає надання послуг з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів, багажу річковим, морським, автомобільним, залізничним транспортом.

Пасажиром, в свою чергу, відповідно до п. 75 ст. 1 Повітряного кодексу України може бути фізична особа, яка перевозиться повітряним судном за згодою перевізника відповідно до договору перевезення, крім членів екіпажу та додаткових спеціалістів на борту повітряного судна, працівників експлуатанта повітряного судна, уповноваженого представника відповідного національного органу регулювання та осіб, які супроводжують вантаж.

Особливу увагу слід звернути на те, що права та обов'язки сторін за договорами перевезення пасажирів та багажу передбачені як ЦК України, так і іншими нормативно-правовими актами України. Скажімо, права пасажирів за вказаним договором закріплені в ст. 911 ЦК України, однак перелік цих прав не є вичерпним, оскільки їх обсяг залежить від виду транспорту, яким здійснюється перевезення. Наприклад, у ст. 190 Кодексу торговельного мореплавства України, окрім прав, передбачених ЦК України, закріплено також право пасажирів здавати для перевезення багаж за плату за тарифом. Цією ж статтею передбачено і обов'язок пасажирів направити письмове повідомлення перевізнику або його агенту в разі втрати або пошкодження багажу. Водночас відповідно до п. 8.22 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України [16] пасажир може за наявності вільних місць переформити проїзний документ на поїзд, який відходить раніше, у вагон вищої (нижчої) категорії або здійснити заміну місць, указаних у проїзному документі, на місця будь-якого вагона такої самої категорії.

Отже, проведений аналіз особливостей правового регулювання перевезень свідчить про те, що перевезення регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, а тому з метою їх упорядкування більш раціонально правове регулювання перевезень досліджувати через призму таких критеріїв: залежно від юридичної сили нормативно-правових актів, які регулюють перевезення (перевезення, що регулюються міжнародними актами; перевезення, що регулюються законами України; перевезення, що регулюються підзаконними нормативними актами України; перевезення, що регулюються актами СРСР та УРСР, які не втратили юридичної сили); залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення (правове регулювання залізничних перевезень, правове регулювання морських перевезень, правове регулювання річкових перевезень тощо), та залежно від об'єкта перевезення (правове регулювання перевезення вантажу, правове регулювання перевезення пасажирів та багажу, правове регулювання перевезення пошти).

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В. М. Коссака. – К. : Істина, 2004. – 928 с.
2. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажо-багажу та пошти залізничним транспортом України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27 грудня 2006 р. № 1196 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 26. – Ст. 1065.
3. Цивільно-правове регулювання перевезень пасажирів таксі : монографія / О. М. Нечипуренко, С. В. Резніченко, Г. В. Самойленко. – Одеса : ОДУВС, 2010. – 188 с.
4. Харитонов Є. О. Цивільне право України (в запитаннях та відповідях) : навч. посіб. – 3-є вид., переробл. та допов. / За ред. Є. О. Харитонов, А. І. Дрішлюк, О. М. Калітенко. – Х. : Одиссей, 2005. – 576 с.
5. Кодекс торговельного мореплавства України від 23 травня 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 47. – Ст. 349.
6. Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України / відп. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Ін Юре, 2009. – 952 с.
7. Про транспорт : Закон України від 10 листопада 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.
8. Про залізничний транспорт : Закон України від 4 липня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 40. – Ст. 183.
9. Статут залізниць України : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 квітня 1998 р. № 457 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 14. – Ст. 150.
10. Про автомобільний транспорт : Закон України від 5 квітня 2001 р. // Голос України. – 2001. – № 83.
11. Статут автомобільного транспорту Української РСР : Постанова Ради міністрів Української РСР від 27.06.1969 р. // ЗП УРСР. – 1969. – № 7. – Ст. 88.
12. Про транзит вантажів : Закон України від 20 жовтня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 45. – Ст. 4.
13. Про перевезення небезпечних вантажів : Закон України від 6 квітня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 18. – Ст. 6.
14. Правила перевезення швидкопсувних вантажів : Наказ Міністерства транспорту України від 9 грудня 2002 р. № 873 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 3. – Ст. 152.
15. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5. – Ст. 30.
16. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажо-багажу та пошти залізничним транспортом України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27 грудня 2006 р. № 1196 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 26. – Ст. 1065.

Дзубенко Е. Л. Особенности правового регулирования договоров перевозки

Рассматриваются существенные условия, форма и виды договоров перевозки. Исследуются особенности правового регулирования договоров перевозки через призму разных критериев, в частности: в зависимости от юридической силы нормативно-правовых актов, которые регулируют перевозку; в зависимости от вида транспорта и от объекта перевозки.

Ключевые слова: договоры перевозки, форма договоров перевозки, правовое регулирование перевозки груза, правовое регулирование перевозки пассажиров и багажа

Dzyubenko Olena. Features of the legal provision of agreements on transportation

Substantial terms, form and types of agreements on transportation, are examined in the article. The features of the legal provision of agreements of transportation through the prism of different criteria are probed, in particular: depending on legal force of normative-legal acts that regulate transportation, depending on a type of transport and an object of transportation.

Key words: agreements on transportation, form of agreements on transportation, legal provision of cargo transportation, legal provision of passengers and luggage transportation

ОГОЛОШЕННЯ

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ЗАПРОШУЄ ДО УЧАСТІ У НАУКОВИХ ЗАХОДАХ, ЯКІ ПРОХОДИТИМУТЬ У ГРУДНІ 2012 РОКУ

Науково-практичний круглий стіл «Актуальні проблеми трудового законодавства і правозастосування: імплементація європейських трудових стандартів» відбудеться 3 грудня 2012 р.

Мови заходу: українська, російська, англійська. Реєстрація учасників з 13.00 до 13.30.

Круглий стіл розпочне роботу о 13.30 у Камінній залі (1 поверх).

Заявки в електронному вигляді приймаються до 30 листопада 2012 р. за адресою: m.nauka@aau.edu.ua.

Обов'язково зазначаються: тема доповіді, відомості про автора (прізвище, ім'я, по-батькові, назва та адреса вищого навчального закладу, телефон, e-mail). Доповіді студентів та аспірантів приймаються до участі за наявності відгуку (відсканованої копії) наукового керівника.

Науково-практичний круглий стіл студентів, аспірантів та молодих вчених «Актуальні питання на шляху розвитку спортивного права в Україні» проведитиметься 20 грудня 2012 р.

Мови заходу: українська, російська, англійська. Реєстрація учасників з 9.30 до 10.00.

Круглий стіл розпочне роботу о 10.00 у Камінній залі (1 поверх).

Заявки в електронному вигляді приймаються до 14 грудня 2012 р. за адресою: m.nauka@aau.edu.ua.

Обов'язково зазначаються: тема доповіді, відомості про автора (прізвище, ім'я, по-батькові, назва та адреса вищого навчального закладу, телефон, e-mail). Доповіді студентів та аспірантів приймаються до участі за наявності відгуку (відсканованої копії) наукового керівника.

Наша адреса:

01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, буд. 27 (Станція метро «Університет»)

тел.: (044) 246-57-88, 246-59-66